

Қазақстан Республикасы
Ғылым және жоғары білім министрлігі

Ш.Ш. Уәлиханов атындағы
Тарих және этнология институты

ОТАН ТАРИХЫ

2025. №28 (4)

ISSN 1814-6961
E-ISSN 2788-9718

- ТАРИХ
- ЭТНОЛОГИЯ
- АРХЕОЛОГИЯ

ОТАН ТАРИХЫ

2025. №28 (4)

ISSN: 1814-6961 (print)
ISSN: 2788-9718 (online)

Отан тарихы
Отечественная история
History of the Homeland

Үш айда бір рет шығатын ғылыми журнал
2025. № 28 (4)

РЕДАКЦИЯ**Бас редактор**

Қабылдинов Зиябек Ермұханұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институтының бас директоры (Қазақстан Республикасы, Алматы қ.)

Редакциялық алқа

Әбіл Еркін Аманжолұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор (Қазақстан Республикасы, Астана қ.)

Абдырахманов Толобек Әбілұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, Қырғыз Республикасы Ұлттық ғылым академиясының корреспондент-мүшесі (Қырғыз Республикасы, Бішкек)

Апендиев Тимур Әкімханұлы – PhD докторы, доцент, жетекші ғылыми қызметкер, Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты (Қазақстан Республикасы, Алматы қ.)

Горшенина Светлана Михайловна – PhD, тарих ғылымдарының кандидаты; CNRS Eur'Orbem, UMR 8224, CNRS/Sorbonne университетінің зерттеу бөлімінің директоры (Франция, Париж)

Исмағұлов Оразақ Исмағұлұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР Қазақстан Республикасы Ұлттық музейінің физикалық антропология зертханасының меңгерушісі (Қазақстан Республикасы, Астана қ.)

Шиндзю Като – PhD (археология бойынша), Нарадағы мәдени құндылықтардың ұлттық ғылыми-зерттеу институты (Жапония, Нара)

Бирсель Каракоч – Уппсала университетінің түркі тілдерінің профессоры (Швеция, Уппсала қ.)

Мионг Сун-ок – антропология ғылымдарының докторы, қауымдастырылған профессор (Корея, Сеул)

Қозыбаева Махаббат Маликовна – PhD доктор; Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің «Алаш» мәдениет және рухани даму институтының жетекші ғылыми қызметкері (Қазақстан Республикасы, Астана қаласы)

Моррисон Александр – PhD, NewCollege профессоры, Оксфорд (Ұлыбритания, Оксфорд)

Мотузаите-Матузевичюте Гидре – археология ғылымдарының докторы, профессор, Вильнюс университетінің «Биоархеология» ғылыми орталығының жетекшісі (Литва, Вильнюс)

Муминов Әшірбек Құрбанұлы – тарих ғылымдарының докторы, арабтанушы, профессор; ИКҰ (Орталық Азия) ұйымдастыру қызметінің бас директорының кеңесшісі (Түркия, Стамбул)

Нұрсан Әлімбаев – тарих ғылымдарының кандидаты, профессор, Ш.Ш.Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институтының бас ғылыми қызметкері (Қазақстан Республикасы, Алматы қ.)

Отеева Гүлфира Елубайқызы – тарих ғылымдарының докторы, Ә. Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университетінің профессоры (Қазақстан Республикасы, Павлодар қ.)

Оутрам Алан – археология ғылымдарының докторы, Эксетер университетінің археология және тарих кафедрасының профессоры (Ұлыбритания, Эксетер)

Романова Екатерина Назаровна – Солтүстіктің байырғы халықтарының мәселелері және гуманитарлық зерттеулер институтының этнологиялық зерттеулер орталығының жетекшісі (АН СР(Ы) ХР) (Ресей Федерациясы, Якутск қ.)

Рюосуке Оно – Васеда университетінің тереңдетілген гуманитарлық зерттеулер орталығының доценті (Жапония, Токио)

Сәбитов Жақсылық Мұратұлы – Жошы Ұлысын зерттеу ғылыми институтының директоры, PhD доктор (Қазақстан Республикасы, Астана қаласы)

Томохико Уяма – PhD докторы, Хоккайдо университетінің славян және еуразиялық зерттеулер орталығының профессоры (Жапония, Саппоро)

Финке Питер – PhD докторы, Цюрих университетінің Макс Планк институтының профессоры (Швейцария, Цюрих)

Шотанова Ғалия Айтжанқызы – тарих ғылымдарының кандидаты, Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институтының жетекші ғылыми қызметкері (Қазақстан Республикасы, Алматы қ.)

Жауапты редактор

Абдулина Ақсұңқар Тұрсынқызы

Жауапты хатшы және редактор

Мырзаходжаев Қуаныш Мәдиұлы

Редакторлар

Қасымова Дидар Бейсенғалиқызы
Черниенко Денис Аркадьевич
Досымбетов Нұрлыбек Айдарбекұлы
Көбеев Рүстем Джаулыбайұлы

Техникалық көмек

Зікірбаева Венера Серікқызы
Копеева Сания Жуматайқызы

РЕДАКЦИЯ

Главный редактор

Кабульдинов Зиябек Ермуханович – доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, генеральный директор Института истории и этнологии имени Ч.Ч. Валиханова (Республика Казахстан, г. Алматы)

Члены редакционной коллегии

Абиль Еркин Аманжолович – доктор исторических наук, профессор (Республика Казахстан, г. Астана)

Абдырахманов Толобек Абилович – доктор исторических наук, профессор, член-корреспондент НАН КР (Кыргызская Республика, г. Бишкек)

Апендиев Тимур Акимханович – PhD, ассоциированный профессор, ведущий научный сотрудник Института истории и этнологии им. Ч.Ч. Валиханова (Республика Казахстан, г. Алматы)

Горшенина Светлана Михайловна – доктор PhD, кандидат исторических наук; директор по исследованиям CNRS Eur'Orbem, UMR 8224, CNRS/Университет Сорбонны (Франция, г. Париж)

Исмагулов Оразак Исмагулович – доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, заведующий лабораторией физической антропологии Национального музея РК (Республика Казахстан, Астана)

Като Синдзи (Shinji Kato) – PhD (в области археологии), Национальный научно-исследовательский институт культурных ценностей в Наре (Япония, г. Нара)

Бирсель Каракоч, профессор тюркских языков, Уппсальский университет (Швеция, г. Уппсала)

Мионг Сун-ок – доктор антропологии, ассоциированный профессор (Корея, г. Сеул)

Козыбаева Махаббат Маликовна – доктор PhD; ведущий научный сотрудник Института культуры и духовного развития «Алаш» Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева (Республика Казахстан, Астана)

Моррисон Александр – PhD, профессор NewCollege, Оксфорд (Великобритания, Оксфорд)

Мотузаите-Матузевичюте Гидре – доктор археологии, профессор, руководитель Научного центра «Биоархеология» Вильнюсского университета, (Литва, г. Вильнюс)

Мушинов Аширбек Курбанович – доктор исторических наук, арабист, профессор; консультант Генерального директора по организационной деятельности ОИК (Центральная Азия), (Турция, Стамбул)

Нурсан Алимбай – кандидат исторических наук, профессор, главный научный сотрудник Института истории и этнологии им. Ч.Ч. Валиханова (Республика Казахстан, г. Алматы)

Отеева Гульфира Елубаевна – доктор исторических наук, профессор Павлодарского педагогического университета им. А.Х. Маргулана (Республика Казахстан, г. Павлодар)

Оутрам Алан – доктор археологических наук, профессор департамента археологии и истории университета Эксетере (Великобритания, г. Эксетер)

Романова Екатерина Назаровна, руководитель Центра этнологических исследований Института гуманитарных исследований и проблем малочисленных народов Севера (ИГИ АН РС(Я)) (Российская Федерация, г. Якутск)

Рюосуке Оно – доцент, Центр перспективных гуманитарных исследований, Университет Васеда (Япония, г. Токио)

Сабитов Жаксылык Муратович – директор Научного института изучения Улуса Джучи, доктор PhD (Республика Казахстан, г. Астана)

Томохико Уяма – PhD, профессор Центра славянско-евразийских исследований университета Хоккайдо (Япония, г. Саппоро)

Финке Петер, доктор PhD, профессор Института Макса Планка, университет Цюриха (Швейцария, г. Цюрих)

Шотанова Галия Айтжановна – кандидат исторических наук, ведущий научный сотрудник Института истории и этнологии им. Ч.Ч. Валиханова (Республика Казахстан, г. Алматы)

Ответственный редактор

Абдулина Аксункар Турсуновна

Ответственный секретарь и редактор

Мурзаходжаев Куаныш Мадиевич

Научные редакторы:

Касымова Дидар Бейсенгалиевна
Черниенко Денис Аркадьевич
Досымбетов Нурлыбек Айдарбекович
Кубеев Рустем Джаулыбайулы

Техническое сопровождение

Зикирбаева Венера Сериковна
Копеева Саня Жуматаевна

EDITORIAL TEAM**Editor-in-Chief**

Kabuldinov Ziyabek Ermukhanovich – Doctor of Historical Sciences Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, general Director of Valikhanov Institute of History and Ethnology (Republic of Kazakhstan, Almaty)

Editorial board members

Abil Erkin Amanzholovich – Doctor of Historical Sciences, Professor (Republic of Kazakhstan, Astana)

Abdyrakhmanov Tolobek Abilovich – Doctor of Historical Sciences, Professor, Corresponding Member of the National Academy of Sciences of the Kyrgyz Republic (Kyrgyz Republic, Bishkek)

Apendiev Timur Akimkhanovich – PhD, associate professor, leading researcher at the Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology (Republic of Kazakhstan, Almaty)

Gorshenina Svetlana Mikhailovna – PhD, Candidate of Historical Sciences; Research Director of CNRS Eur'Orbem, UMR 8224, CNRS/Sorbonne University (France, Paris)

Ismagulov Orazak Ismagulovich – Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, Head of the Laboratory of Physical Anthropology of the National Museum of the Republic of Kazakhstan (Republic of Kazakhstan, Astana)

Shinji Kato – PhD (Archaeology), Nara National Research Institute for Cultural Properties (Japan, Nara)

Birsel Karakoch – Professor of Turkic Languages, Uppsala University (Sweden, Uppsala)

Myong Soon-ok – PhD (Anthropology), Associate Professor (Seoul, Korea)

Kozybaeva Makhabbat Malikovna – PhD; Leading Researcher, Institute of Culture and Spiritual Development «Alash» of the L.N. Gumilyov Eurasian National University (Republic of Kazakhstan, Astana)

Morrison Alexander – PhD, Professor, New College, Oxford (United Kingdom, Oxford)

Motuzaitė-Matuzevichute Gidrė – Doctor of Archaeology, Professor, Head of the Scientific Center «Bioarchaeology» of Vilnius University, (Lithuania, Vilnius)

Muminov Ashirbek Kurbanovich – Doctor of Historical Sciences, Arabist, Professor; Consultant to the Director General for Organizational Activities of the OIC (Central Asia), (Turkey, Istanbul)

Nursan Alimbay – Candidate of Historical Sciences, Professor, Chief Researcher at the Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology (Republic of Kazakhstan, Almaty)

Otepova Gulmira Elubayevna – Doctor of Historical Sciences, Professor at the A. Margulan Pavlodar Pedagogical University (Republic of Kazakhstan, Pavlodar)

Outram Alan – Doctor of Archaeological Sciences, Professor of the Department of Archaeology and History, University of Exeter (Great Britain, Exeter)

Romanova Ekaterina Nazarovna – Head of the Center for Ethnological Research, Institute for Humanitarian Research and Problems of Indigenous Peoples of the North (IHR RAS (Yakutia)) (Russian Federation, Yakutsk)

Ryuosuke Ono – Associate Professor, Center for Advanced Humanitarian Studies, Waseda University (Japan, Tokyo)

Sabitov Zhaksylyk Muratovich – Director of the Scientific Institute for the Study of the Ulus of Jochi, PhD (Republic of Kazakhstan, Astana)

Tomohiko Uyama – PhD, Professor, Center for Slavic-Eurasian Studies, Hokkaido University (Japan, Sapporo)

Finke Peter – PhD, Professor, Max Planck Institute, University of Zurich (Switzerland, Zurich)

Shotanova Galiya Aitghanovna – Candidate of historical sciences, leading researcher at the Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology (Republic of Kazakhstan, Almaty)

Editor-in-Chief

Abdulina Aksunkar Tursunovna

Responsible Secretary and Editor

Murzakhodjaev Kuanysh Madievich

Scientific Editors:

Kasymova Didar Beysengalieвна

Chernienko Denis Arkadyevich

Dosymbetov Nurlybek Aidarbekovich

Kubeev Rustem Dzhaubayuly

Technical support

Zikirbaeva Venera Serikovna

Kopeeva Saniya Zhumataevna

Published in the Kazakhstan
Otan tarikhy
Has been issued as a journal
since 1998
ISSN: 1814-6961 (Print)
ISSN: 2788-9718 (Online)
2025. Vol. 28. Is. 4. Pp. 1000–
1008
Journal homepage:
<https://otan.history.iie.kz>

FTAXP / МРНТИ / IRSTI 03.20

https://doi.org/10.51943/2788-9718_2025_28_4_1000-1008

THE ROLE OF THE AKHMET RIZA MADRASAH IN THE EDUCATIONAL AND ENLIGHTENMENT ACTIVITIES OF THE SEMEY REGION

Akbota K. Sailaubaeva¹, Samat Zhumatai²

¹ Educational Institution «Alikhan Bokeikhan University»

(44, Shmidt St., 071407, Semey, Republic of Kazakhstan)

2nd year doctoral student

<https://orcid.org/0009-0009-5971-6509>. E-mail: botashka_10@mail.ru

*Corresponding author

² Sh.Sh. Ualikhanov Institute of History and Ethnology

(28, Shevchenko Str., Almaty, 050010 Republic of Kazakhstan)

Researcher

<https://orcid.org/0000-0001-9667-6205>. E-mail: kopee95@mail.ru

© Valikhanov IHE, 2025

© Sailaubaeva A.K., Zhumatai S., 2025

Abstract. *Introduction.* In the second half of the 19th century and the early 20th century, the system of religious and secular education in the territory of Kazakhstan developed intensively. During this period, madrasahs ceased to be merely centers of religious instruction and became significant cultural institutions that contributed to the formation of national consciousness and the spread of enlightenment ideas. The Akhmet Riza Mosque-Madrasah in Semey became one of the major centers of such educational and intellectual activity. *Aims and Objectives.* The main purpose of this article is to determine the contribution of the Akhmet Riza Madrasah to the development of the enlightenment movement in the Semey region, to examine its role in the life and educational activities of the great poet and philosopher Abai Qunanbaiuly in connection with the intellectual legacy of philosopher Shakarim Qudaiberdiyuly, and to analyze the achievements of other prominent graduates. Furthermore, the article discusses the scholarly debates surrounding the naming of the madrasah after Akhmet Riza and explores its historical significance. To achieve these aims, the following research objectives were set: to identify the socio-cultural preconditions for the regional enlightenment processes of the late 19th and early 20th centuries; to analyze the curriculum and pedagogical features of the madrasah; to describe Abai's period of study at the madrasah and to reveal the influence of his religious and secular education on his later creative work; to clarify when, by whom, and for what purpose the madrasah was established; to examine the contribution of the madrasah's graduates to the cultural, religious, and educational development of Kazakh society; to compare various sources and research findings to identify the basis of differing scholarly perspectives. *Materials and Methods.* Due to the lack of direct archival documents specifically related to the Akhmet Riza Madrasah, the main research base was formed by fundamental academic works devoted to the life, creativity, and philosophical and religious views of Abai Qunanbaiuly and Shakarim Qudaiberdiyuly, as well as studies on the history of Semey city, collections of scholarly articles, and field research conducted in cemeteries around the Semey region. The

methodological framework of the study includes historical analysis, comparative analysis, and descriptive methods. *Results.* The research revealed that the Akhmet Riza Madrasah made a significant contribution to the intellectual development and the formation of the religious and philosophical worldview of such eminent figures as Abai Qunanbaiuly, Shakarim Qudaiberdiyuly, and Qurbanghali Khalidi. Through their scholarly and creative activities, the madrasah played a vital role in advancing the enlightenment movement of the Semey region. The study also examined the ongoing academic debates concerning the origin of the madrasah's name, providing further substantiation of certain scholarly interpretations based on reliable evidence. *Conclusion.* The 180th anniversary of the birth of the great thinker, poet, and educator Abai Qunanbaiuly, celebrated this year, represents an important occasion for re-evaluating the history of national spirituality and enlightenment from a renewed perspective. In this regard, an in-depth study of the Akhmet Riza Madrasah — which played a crucial role in Abai's intellectual formation — constitutes a significant scholarly endeavor that bridges the past and the present.

Keywords: madrasah, religious education, enlightenment, Semey region, Akhmet Riza, Abai Kunanbaev, Shakarim Kudaiberdiev

For citation: Sailaubaeва A.K., Zhumatai S. The role of the Akhmet Riza madrasah in the educational and enlightenment activities of the Semey region // *Otan Tarihy.* 2025. Vol. 28. № 4. Pp. 1000–1008. [in English]. DOI: 10.51943/2788-9718_2025_28_4_1000-1008

АХМЕТ РИЗА МЕДРЕСЕСІНІҢ СЕМЕЙ ӨНІРІНІҢ АҒАРТУШЫЛЫҚ ҚЫЗМЕТІНДЕГІ РӨЛІ

Ақбота Қанатқызы Сайлаубаева¹, Самат Жұматай²

¹ «Alikhan Bokeikhan University» білім беру мекемесі
(Шмидт көшесі, 44, 071407 Семей, Қазақстан Республикасы)
2 курс докторанты
<https://orcid.org/0009-0009-5971-6509>. E-mail: botashka_10@mail.ru
*Корреспондент автор

² Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты
(28-үй, Шевченко көш., 050010 Алматы, Қазақстан Республикасы)
Ғылыми қызметкер
<https://orcid.org/0000-0001-9667-6205>. E-mail: kopeev95@mail.ru

© Ш.Ш. Уәлиханов атындағы ТЭИ, 2025
© Сайлаубаева А.К., Жұматай С., 2025

Аңдатпа. *Kipicne.* XIX ғасырдың екінші жартысы мен XX ғасырдың басында Қазақстан аумағында діни және зайырлы білім беру жүйесі қарқынды дамыды. Бұл кезеңде медреселер тек діни білім беретін орын ғана емес, сонымен қатар ұлттық сана мен ағартушылық идеялардың қалыптасуына ықпал еткен маңызды мәдени ошақтарға айналды. Семей өңіріндегі Ахмет Риза мешіт-медресесі – осындай ағартушылық қызметтің ірі орталықтарының бірі болды. *Мақсаты мен міндеттері.* Мақаланың негізгі мақсаты – аталған медресенің Семей өңірінің ағартушылық қозғалысына қосқан үлесі, философ Шәкәрім Құдайбердіұлымен сабақтастықта ұлы ақын Абай Құнанбайұлының өмірі мен ағартушылық қызметіндегі рөлі, медресенің басқа да әйгілі шәкірттері қарастырылады. Сонымен қатар, мақалада медресенің Ахмет Риза аталуына қатысты тартысты пікірлер талданып, тарихы баяндалады. Осы мақсаттарға қол жеткізу үшін келесідей міндеттер қойылады: XIX ғасырдың соңы мен XX ғасырдың басындағы аймақтық ағартушылық үрдістердің әлеуметтік-мәдени алғышарттарын анықтау; медресенің оқу бағдарламасы мен білім беру ерекшеліктерін талдау; Абайдың медреседегі оқу кезеңін сипаттап, алған діни және дүниелік білімдерінің кейінгі шығармашылығына әсерін ашу; медресенің қашан, кімнің бастамасымен және қандай мақсатта ашылғанын нақтылау; медресе түлектерінің қазақ қоғамының мәдени, діни және ағартушылық дамуына қосқан үлесін ашу; деректер мен зерттеулерді салыстырып, әртүрлі көзқарастардың негізін анықтау. *Материалдар мен әдістер.* Еліміздің басты архив қорларында нақты Ахмет Риза медресесіне қатысты деректердің сақталмауына

байланысты зерттеудің негізгі материалдық базасын Абай Құнанбайұлы мен Шәкәрім Құдайбердіұлының өмірі мен шығармашылығына, философиялық және діни көзқарастарына байланысты ғалымдардың іргелі еңбектері, Семей қаласының тарихына байланысты еңбектер, ғылыми мақалалар жинақтары, Семей маңыдағы зираттарда жүргізілген зерттеу нәтижелері құрады. Зерттеудің әдіснамалық негізін тарихи-зерделеу, салыстырмалы талдау және сипаттау әдістері құрайды. *Нәтижелер.* Жүргізілген зерттеу нәтижесінде Ахмет Риза медресесінің Абай, Шәкәрім, Құрбанғали Халиди сынды ғұламалардың білім көкжиегінің кеңеюіне, діни-философиялық көзқарастырының қалыптасуына әсер ету арқылы Семей өңірінің ағартушылық қызметіне қосқан үлесі талданды. Сонымен қатар, кейінгі уақыттағы медресенің Ахмет Риза аталуына қатысты тартысты пікірлер талқыланып, ғалымдардың дәйекті деректерінің негізінде бірқатар ойларды қуаттай түсті. *Қорытынды.* Биыл ұлы ойшыл, ақын және ағартушы Абай Құнанбайұлының туғанына 180 жыл толуы – ұлттық руханият пен ағартушылық тарихына жаңаша көзқараспен қарауға мүмкіндік беретін маңызды кезең. Осы орайда Абайдың рухани қалыптасуында айрықша рөл атқарған Ахмет Риза медресесінің тарихын терең зерделеу – өткен мен бүгінді жалғайтын маңызды ғылыми міндет болып табылады.

Түйін сөздер: медресе, діни білім, ағартушылық, Семей өңірі, Ахмет Риза, Абай Құнанбайұлы, Шәкәрім Құдайбердіұлы.

Дәйексөз үшін: Сайлаубаева А.К., Жұматай С. Ахмет Риза медресесінің Семей өңірінің ағартушылық қызметіндегі рөлі // Отан тарихы. 2025. Т. 28. № 4. 1000–1008-бб. [ағылш.].

DOI: 10.51943/2788-9718_2025_28_4_1000-1008

РОЛЬ МЕДРЕСЕ АХМЕТА РИЗЫ В ПРОСВЕТИТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СЕМЕЙСКОГО РЕГИОНА

Акбота Канатовна Сайлаубаева¹, Самат Жуматай²

¹ Образовательное учреждение «Alikhan Bokeikhan University»,
(44 ул. Шмидт, 071407, Семей, Республика Казахстан)
Докторант 2-го курса
<https://orcid.org/0009-0009-5971-6509>. E-mail: botashka_10@mail.ru
*Автор корреспондент

² Институт истории и этнологии имени Ч.Ч. Валиханова
(д. 28, ул. Шевченко, 050010, Алматы, Республика Казахстан)
Научный сотрудник
<https://orcid.org/0000-0001-9667-6205>. E-mail: koreev95@mail.ru

© ИИЭ им. Ч.Ч. Валиханова, 2025

© Сайлаубаева А.К., Жуматай С., 2025

Аннотация. *Введение.* Во второй половине XIX – начале XX века на территории Казахстана активно развивалась система религиозного и светского образования. В этот период медресе перестали быть лишь центрами религиозного обучения и превратились в важные культурные очаги, способствовавшие формированию национального самосознания и распространению идей просвещения. Медресе при мечети Ахмета Ризы в Семее стало одним из значительных центров подобной просветительской деятельности. *Цели и задачи.* Основная цель статьи – определить вклад данного медресе в развитие просветительского движения Семейского региона, рассмотреть его роль в жизни и педагогической деятельности великого поэта и мыслителя Абая Кунанбаева в контексте преемственности с философом Шакаримом Кудайбердиевым, а также проанализировать судьбы других известных выпускников. Кроме того, в статье рассматриваются дискуссионные вопросы, связанные с наименованием медресе в честь Ахмета Ризы, и раскрывается его историческое значение. Для достижения поставленных целей определены следующие задачи: выявить социально-культурные предпосылки региональных просветительских процессов конца XIX – начала XX века; проанализировать учебную программу и особенности образовательного процесса в медресе;

охарактеризовать период обучения Абая в медресе и показать влияние полученных им религиозных и светских знаний на дальнейшее творчество; уточнить время, инициативу открытия и целевое назначение медресе; раскрыть вклад выпускников медресе в культурное, религиозное и просветительское развитие казахского общества; сопоставить различные источники и исследования для выявления оснований разноречивых точек зрения. *Материалы и методы.* Ввиду отсутствия прямых архивных документов, посвящённых медресе Ахмета Ризы, основную источниковую базу исследования составили фундаментальные труды о жизни, творчестве, философских и религиозных взглядах Абая Кунанбаева и Шакарима Кудайбердиева, а также исследования по истории города Семей, сборники научных статей и результаты полевых работ, проведённых на кладбищах окрестностей Семейского региона. Методологическую основу исследования составляют историко-аналитический, сравнительный и описательный методы. *Результаты.* В результате проведённого исследования выявлено, что медресе Ахмета Ризы внесло значительный вклад в расширение образовательного горизонта и формирование религиозно-философских взглядов таких выдающихся личностей, как Абай Кунанбаев, Шакарим Кудайбердиев и Курбангали Халиди. Через их деятельность медресе оказало существенное влияние на развитие просветительского движения Семейского региона. Также рассмотрены современные научные дискуссии о происхождении названия медресе, что позволило уточнить и обосновать ряд исследовательских позиций на основе достоверных данных.

Заключение. Отмечаемое в этом году 180-летие со дня рождения великого мыслителя, поэта и просветителя Абая Кунанбаева – значимое событие, открывающее новые возможности для переосмысления истории национального духовного и образовательного развития. В этом контексте глубокое изучение истории медресе Ахмета Ризы, сыгравшего особую роль в духовном становлении Абая, является важной научной задачей, соединяющей прошлое и настоящее.

Ключевые слова: медресе, религиозное образование, просвещение, Семейский регион, Ахмет Риза, Абай Кунанбаев, Шакарим Кудайбердиев.

Для цитирования: Сайлаубаева А.К., Жуматай С. Роль медресе Ахмета Риза в просветительской деятельности Семейского региона // Отан тарихы. 2025. Т. 28. № 4. С.1000–1008. [на англ.].

DOI: 10.51943/2788-9718_2025_28_4_1000-1008

Introduction. In the second half of the nineteenth century, numerous madrasahs operated across the territory of Kazakhstan. Rural mullahs and madrasahs played a significant role in the enlightenment of the people, the dissemination of knowledge, and the formation of national consciousness in the country's history. The primary mission of these educational institutions was to promote enlightenment. According to historical sources and literary materials, many representatives of the Kazakh intelligentsia – who later became prominent figures of the Alash movement, educated, forward-thinking, and enlightened leaders of their nation – received their primary education from rural mullahs. Among them were such outstanding personalities as Alikhan Bukeikhan, Magzhan Zhumabayev, Akhmet Baitursynov, Mirzhakyp Dulatov, Gumar Karash, and Sultanmakhmud Toraigrov.

Madrasahs played a crucial role in shaping the intellectual and spiritual potential of the Kazakh intelligentsia, members of the Alash party, who were deeply concerned about the future of their nation. These institutions not only contributed to the advancement of knowledge and the development of civic responsibility but also created a spiritual environment necessary for creative self-expression and the spread of enlightenment ideals. Education received in the madrasahs, along with the initial acquaintance with the fundamentals of Sharia, played a decisive role in fostering among the Kazakh elite the capacity for fair judgment and the ability to make sound decisions aimed at the welfare of the people.

As is well known from history, the great thinker Abai himself – who wrote, «I sent my son to the madrasah so that he may know» – also received his education at the Akhmet Riza madrasah. However, the history of this madrasah, its role in the development of Kazakh enlightenment, as well as information about the individuals who studied within its walls, remains extremely limited to this day. Mentions of the Akhmet Riza madrasah appear only indirectly – in biographical accounts, academic works, and literary writings dedicated to the life and legacy of Abai Qunanbaiuly.

Materials and Methods. This study examines issues related to the activities of the Akhmet Riza mosque-madrasah, which, drawing upon the works of Arab, Persian, and Eastern thinkers, played a significant role in shaping in the great enlightener Abai Qunanbaiuly such spiritual and moral qualities as faith, reason, wisdom, and humanism. This very school also contributed substantially to the intellectual

formation of Shakarim Kudaiberdiev and had a notable impact on the development of the enlightenment movement in the Semipalatinsk region.

The research is based on the works and articles of scholars specializing in Abai studies and Shakarim studies, including the scientific and journalistic heritage of the prominent Alash figure Mukhtar Auezov, as well as other researchers who have studied the spiritual and cultural legacy of these outstanding personalities.

In the course of the work, historiographical analysis, historical-systemic and historical-comparative approaches were employed, along with descriptive methods and the principle of historicism. Adhering to the principle of historical objectivity, the study considers the activities of the Akhmet Riza mosque-madrasah in the context of a spiritual and educational bridge that linked the name of Abai Qunanbaev not only with the enlightenment mission of the Semipalatinsk region but also with that of the entire Kazakh nation.

Furthermore, within the framework of this research, an attempt has been made to provide an objective interpretation of the origin of the name Akhmet Riza mosque-madrasah, which, according to a number of researchers, is associated with the name of the mullah who once served there. To this end, contemporary academic studies aimed at establishing the historical authenticity of this fact were utilized.

Results and Discussion. The Akhmet Riza mosque-madrasah was built in the city of Semey at the end of the nineteenth century and became not only a center for the dissemination of Islam but also an important hub for the study of Eastern classical sciences and languages, as well as for the introduction of jadid (reformist and innovative) teaching methods. As one of the major cultural centers of the Semipalatinsk region, the madrasah evolved into a source of national spirituality and enlightenment.

A distinctive feature of this educational institution, which set it apart from other religious schools, was its adherence to the enlightenment-oriented ideas of the eminent Islamic thinker and reformer Shihab al-Din al-Marjani, who laid the intellectual foundations of jadidism within the Islamic-Turkic scholarly world.

The educational and enlightening activity of the madrasah was carried out in several directions. In the field of religious education, Islamic disciplines such as the Qur'an, Hadith, and Fiqh were studied in depth. At the same time, through the study of literary heritage in Arabic, Persian, and Turkic languages, students developed literary taste and aesthetic perception. The curriculum also incorporated new pedagogical methods, including the teaching of writing, arithmetic, history, and the fundamentals of natural science. All of this transformed the Akhmet Riza madrasah into a unique educational center positioned at the intersection of traditional and modernized systems of learning.

Imam Akhmet Riza taught an advanced course in historical and socio-philosophical sciences based on three conceptual principles – shariah, tariqat, and maarifat. The core subjects of the madrasah included Turkish, Arabic, and Persian languages, Eastern poetry and rhetoric, as well as mathematics, geography, and natural sciences. The curriculum incorporated the doctrine asserting that «the knowledge of Allah must be attained through science and reason».

The spiritual life of the Semipalatinsk region, which began with the enlightening mission of Abai, had a profound impact on public consciousness. Inspired by Abai's ideas, representatives of the Kazakh intelligentsia – educated and forward-thinking individuals – made a substantial contribution to the development of national spirituality. The Akhmet Riza mosque-madrasah, along with the broader movement of public enlightenment, was closely associated with the name of Abai Qunanbaev, who became a symbolic bridge between traditional Islamic scholarship and the emerging Kazakh enlightenment.

It is known that Qunanbai initially sent Abai to study under Imam Gabdulzhappar and later transferred him to the Akhmet Riza mosque-madrasah, evidently recognizing the higher level of instruction offered at this institution [Sydykov, 2013]. Furthermore, Qunanbai held in great esteem the religious teachings of Sufi Allayar and instructed his children in them. Meanwhile, Shihab al-Din al-Marjani, whose ideas formed the foundation of the madrasah's educational program, sought to further develop Allayar's teachings and adapt them to the new intellectual needs of Muslim society.

Abai studied at the Akhmet Riza mosque-madrasah approximately between 1855 and 1858. However, the sources differ regarding the exact duration of his studies. In the biography of Abai published in 1940 by Kh. Bekhozhin and E. Smailov, it is stated that he entered the Akhmet Riza madrasah at the age of nine [Bekhozhin, Smailov, 1940]. At the same time, A. Zhirensin, in his research, notes that Abai studied for three years under Mullah Gabitkhan, beginning at the age of ten, and then spent another five years at the Akhmet Riza madrasah in Semey [Zhirensin, 1959]. Despite the discrepancies in chronology, there is no doubt regarding Abai's education at this institution.

The influence of the jadid movement was so significant that, over three years of study, Abai attained deep knowledge of Eastern history, philosophy, languages, and poetry, reaching a level that allowed him to compose verses in Persian. The education Abai Qunanbaiuly received at the madrasah laid the foundation for his later creative and intellectual pursuits. The Akhmet Riza mosque-madrasah awakened in him a profound interest in Eastern literature, philosophy, and religion. The education he received there found reflection in his poetry, in *The Book of Words* (*Kara Sozder*), and in his broader enlightenment ideas.

A student who received proper scholarly guidance at the Akhmet Riza madrasah developed his worldview within the framework of jadidism, which formed the basis of his intellectual maturity and scientific reasoning. Abai himself emphasized the importance of this educational experience. The intellectual freedom in acquiring knowledge was manifested, in particular, in the opportunity to study concurrently at a Russian school. This was described in detail by M. Auezov in his monograph *Abai (Ibragim) Kunanbaev (1845-1904)* [Zhiyrma tomdyk, 1985]. The scholar underscored that the theological and philosophical teachings of Sufi Allayar and Shihab al-Din al-Marjani exerted a direct influence on the formation of Abai's philosophical worldview – a point repeatedly emphasized in all of his research and articles.

Another distinguished alumnus of the Akhmet Riza madrasah was Qurbangali Khalidi – a researcher, ethnographer, and local historian of Tatar origin. Born in 1846 in Ayagoz, he received his education in one of the madrasahs of Semey. He later became a well-known historian and published two of his major works in Kazan: *Tarikh-i Jarida wa Jarida* (1889) and *Tavarikh-i Khamsa-yi Sharqi* (1910) [Zhamashev, Yeleusyzbayeva, 2023].

Initially, Qurbangali received his education in Ayagoz at a madrasah built by the merchant Murtaza Maksutov from Kyzyljar, where he studied for five to six years under Mullah Mukhammed Salyk Hazrat [Karmysheva, 1971]. This indicates that he obtained a level of education equivalent to a secondary degree by the standards of that time: he mastered Arabic, Persian, and Old Turkic (Chagatai) languages, acquired skills in interpreting the Qur'an and Hadith, and attained theological literacy corresponding to the rank of an imam.

Afterward, he continued his studies at the Akhmet Riza madrasah – during the same period when the great poet Abai was also studying there. His mentor at the time was the theologian Qamariddin (or Kamaliddin) Hazrat, who was among the first disciples of the distinguished Islamic reformer and eminent thinker of the Muslim East – Shihab al-Din al-Marjani. The scholarly and theological legacy of Marjani, who laid the foundations of the Jadid movement in Islamic thought, exerted a transformative influence on the entire Muslim world.

Abai and Qurbangali were almost contemporaries, and during those years Abai, who three times held the post of volost governor, often visited Ayagoz. It is known that several letters addressed to his younger brother Khaliolla, who was studying at the Omsk Cadet Corps, were sent by Abai from Ayagoz. Therefore, considering that both studied at the same madrasah, that their ancestral pastures were located only sixty to seventy kilometers apart, and that their kinship and regional ties were close, it can be stated with confidence that the two were personally acquainted.

The great Eastern thinker Shihab al-Din al-Marjani, recognized both in the Muslim world and in Europe, founded a scholarly school in the spirit of *usul al-jadid* («the new method»). A graduate of this intellectual tradition, Qurbangali became one of the leading religious intellectuals of his time, whose worldview was shaped under the influence of *usul al-jadidism*.

At this madrasah, subjects that were strictly prohibited in traditional (qadimi-Islamic) educational institutions were taught: mathematics, the history of human development, logic (*mantiq*), astronomy, and natural science. In addition, pupils studied Arabic, Persian, Old Turkic (Chagatai), and Turkish. Upon completion of the course, the murids were examined by analyzing Arabic and Persian poetry and by producing their own verse and prose in those languages. Moreover, graduation from the madrasah included a brief three-month Russian language course confined to the level of alphabet and basic literacy.

After completing his studies, Qurbangali taught for a time as an assistant-murid to Hazrat Kamariddin. This trust was apparently due to his pronounced inclination toward scholarship and learning. However, his service as a murid proved short-lived. The principal reason was that, at that time, the imams of fifteen mosques and madrasahs in Semipalatinsk, who ardently adhered to the qadimi orientation, harbored serious apprehensions regarding *usul-jadidism*. They lodged a complaint with the county administration, stating that «the path espoused by Hazrat Kamariddin contradicts both Islam and the religious policy of His Imperial Majesty». As a result, Kamariddin was removed from teaching, and Qurbangali departed for Bayanaul, where he began teaching in a small, nascent madrasah. The noted Kazakh enlightener Mashkhur Zhussip is regarded as Hazrat Kamariddin's first pupil in Bayanaul.

In 1897, a public debate took place in the «White Mosque» of Semipalatinsk between representatives of the Orthodox clergy and local Muslim scholars. The aim of the discussion was to promote the conversion of the Kazakhs to Christianity. On the advice of Hazrat Kamariddin, Abai took the floor and, through persuasive reasoning, succeeded in dissuading the audience from this intention. This episode attests to the exceptional intellectual and spiritual caliber of both Abai and his teacher. Hazrat Kamariddin, who guided Abai, Mashkhur Zhussip, and Qurbangali Khalidi along the path of knowledge, left a profound mark on the history of Kazakh enlightenment. It is not coincidental that among the pupils educated at his madrasah – and who later continued their studies in European institutions during the Soviet period – was Kanysh Satbayev, one of the twenty-four academicians who emerged from this intellectual milieu. This clearly demonstrates the high level of scholarly and methodological training possessed by both the teacher and his disciples [Jurtbay, 2016].

At the same time, in later years, divergent opinions emerged concerning the actual name of the madrasah and the identity of Ahmad Riza. According to recently discovered materials, the name «Ahmad Riza» in fact refers to two distinct individuals – Ahmad and Riza. As historian Madiyar Nasyruly explains, the scholar Rizaddin ibn Walid passed away in 1876. Shaykh Rizaddin ibn Walid was one of the instructors who taught Abai the sciences of Sharia at that very madrasah. Another mentor who also taught there was Ahmadzhan. Written sources indicate that Shaykh Rizaddin was the principal teacher of the institution, while Hazrat Ahmadzhan was an entirely different figure [Nasirov, 2023].

However, despite these assertions, the popular understanding has long maintained the view that Ahmad Riza was a single historical figure. One of the earliest researchers of Abai's life, Alikhan Bukeikhanov, in an obituary published in The Semipalatinsk Leaf newspaper in 1905 and later in the third issue of the Proceedings of the Semipalatinsk Branch... in 1907, wrote that Abai, at the age of twelve, entered the madrasah of Mullah Ahmad Riza in Semipalatinsk [Bukeikhanov, 1907].

In Mukhtar Aueзов's novel The Path of Abai, it is likewise mentioned that Qunanbai, acting in accordance with the norms of Sharia, instructed that a fatwa concerning the punishment of Kodar be sought precisely from Hazrat Ahmad Riza [Aueзов, 2023]. Considering that while collecting materials for his novel M. Aueзов relied on the recollections of individuals who personally knew the poet – his relatives and contemporaries – it appears implausible to doubt the existence of a mullah named Ahmad Riza.

This interpretation is further supported by other scholars: Arham Kakitaiuly in his short article about Abai, Mukhtar Aueзов (1897-1961) in his academic works, Akhmet Baitursynuly (1872-1937) in his essay dedicated to Abai, as well as A. Zhirensin, Kh. Bekhozhin, and E. Smailov in their respective studies. All of them consistently employ the combined form of the name «Ahmetriza», which provides additional evidence in favor of the assumption that the references concern one and the same individual.

As a result of research conducted by the Islamic scholar N. A. Smagulov, two manuscripts bearing the identical title Kitab Tawarikh Semipulat Qala («The Book of Chronicles of the City of Semipalatinsk») were discovered in the personal library of Mirkasym Usmanov, who had relocated to Berlin. These works were authored respectively by Kurbangali Khalidi (1846-1913) and Ahmad Wali (1833-1901). After carefully analyzing their content, Smagulov concluded that Rizaddin and Ahmet were, in fact, two distinct individuals.

Kurbangali Khalidi, a native of the Semipalatinsk region (1846-1913), provides valuable information about the history of the first eleven mosques in the city of Semey and includes detailed records concerning the appointment of their imams. In his monograph on Abai, S. Mukanov also mentions the name Rizaddin, which corroborates the existence of this version [Mukanov, 1980].

According to the testimony of Kurbangali Khalidi, the name Ahmet in the combination Ahmet Riza refers to Mullah Ahmetzhan Ubaydulla. In P.S. Shabley's article, it is noted that Ahmetzhan was a graduate of the renowned Kashgar madrasah. In 1879, he arrived in Semipalatinsk from Kazan and, following the death of Rizaddin, was appointed imam of Mosque № 4 [Shabley, 2020]. Khalidi likewise emphasizes that Ahmetzhan officially assumed the post of imam after Rizaddin's death in 1880 [Frank, Usmanov, 2001].

Consequently, it can be asserted with a high degree of probability that by the time Abai Kunanbaiuly was admitted to the madrasah, Ahmetzhan was already teaching there. Moreover, the fact that in collective memory the educational institution where Abai studied became known as «Ahmet Riza Madrasah» supports the hypothesis that Rizaddin and Ahmetzhan served concurrently in the same institution [Smagulov, 2025].

In the nineteenth century, during the intensification of the colonial policy of the Tsarist government, the establishment of Muslim schools by Tatar mullahs on the territory of Kazakhstan provoked considerable apprehension among the authorities. According to the «Regulation of 1870», all Muslim educational institutions were subjected to strict governmental oversight, and the Ilminsky system was gradually

introduced. This policy was justified by official claims that «these schools do not teach Russian grammar or writing; mullahs refuse to open schools in settled areas; therefore, such schools have no educational or social significance» [Khalidi, 2014].

Thus, as a result of the repressive missionary policy of Tsarism, the introduction of restrictive regulations concerning Muslim education, and the pressure exerted by conservative mullahs who considered the qadim (traditionalist) method of instruction the only legitimate one, the Ahmet Riza Mosque-Madrasah soon ceased to admit new students.

The conflict between supporters of the qadim and jadid movements, which flared up among the clergy of the Semey mosques, was vividly reflected in Mukhtar Auezov's epic novel *The Path of Abai*, where the writer authentically portrayed Abai's participation in these religious and ideological debates. The mission of Ahmet Riza was later continued by Hazrat Kamaraddin, who, however, was eventually forced to relocate to Bayanaul.

During the Soviet period, the building of the Ahmet Riza Mosque-Madrasah was repurposed to serve as a warehouse and office facility, and during the war years, it was destroyed by fire. Only the smaller structure where students once studied survived. Later, this remaining part was relocated from its original site and became part of the memorial complex of the Abai Museum-Reserve [Mukhtar Auezov, 2011].

Conclusion. The Ahmet Riza Madrasah in Semey was not merely a religious educational institution but also a major cultural and intellectual center that became a cradle of national enlightenment and spiritual revival. It played a crucial role in shaping the Kazakh intelligentsia, expanding the spiritual and cognitive horizons of such figures as Abai Kunanbayuly, and fostering the overall development of education and public consciousness in the region.

Graduates of the madrasah later became prominent mullahs, teachers, and public figures, who made significant contributions to the establishment of the educational system and the advancement of social thought in Semey. Through their activities, the enlightenment mission of the Ahmet Riza Madrasah spread widely among rural communities, laying the groundwork for an enduring tradition of knowledge and moral education. The madrasah's role in the sphere of education thus represents one of the important chapters in the history of Kazakh enlightenment.

Examining the history of the madrasah from the standpoint of historical authenticity enables a deeper understanding of the origins of the national educational tradition and the interconnection between religious and secular learning in Kazakh society. Today, the heritage of the Ahmet Riza Madrasah remains profoundly relevant, representing an integral part of the spiritual and cultural legacy of the Kazakh people.

Literature

Frank, Usmanov, 2001 – *Frank A.J., Usmanov M.A.* Materials for the Islamic History of Semipalatinsk: Two manuscripts by Ahmad-Wali al-Qazani and Qurban Ali Khalidi, ANOR 11. Berlin, 2001. 145 p.

Әуезов, 2023 – *Әуезов М.* Абай жолы: роман-эпопея. Алматы: Жазушы. 2023. 1-кітап. 373 б.

Бекхожин, Смаилов, 1940 – *Бекхожин Х., Смаилов С.* Абай: сын-биографиялық материалдар. Алма-Ата: Қазақ мемлекет, 1940. 48 б.

Букейханов, 1907 – *Букейханов А.* Абай (Ибрагим) Кунанбаев (Некролог) // *Записки Семипалатинского подотдела Западно-Сибирского отдела Императорского Русского Географического Общества*. Вып. III. Семипалатинск: П. Плещеев и К., 1907. С. 1–8.

Жамашев, Елеусызбаева, 2023 – *Жамашев А., Елеусызбаева Н.* Шығыстың заңғар тұлғасы – Құрбанғали Халиди // «Globally Interconnected: New Opportunities and Challenges for Sustainable Development» атты IV халықаралық ғылыми және оқу әдістемелік конференцияның ғылыми және оқу-әдістемелік мақалалар жинағы. Алматы: Қазақ университеті. 2023. 270–272-бб.

Жиреншин, 1959 – *Жиреншин Ә.* Абай және орыстың ұлы ойшыл демократтары. Алматы: Қазақ мемлекет. 1959. 270 б.

Жиырма томдық, 1985 – *Жиырма томдық* шығармалар жинағы. Қазақ ССР Ғылым академиясы. М.О. Әуезов атындағы әдебиет және өнер институты. Алматы: Жазушы. 1985.18-т. 390 б.

Жұртбай, 2016 – *Жұртбай Т.* Құрбанғали Халидидің ғылыми өмірі // *Кітапхана хабаршысы*. 2016. № 5. 6–7-бб.

Кармышева, 1971 – *Кармышева Ж.Х.* Казахстанский историк-краевед и этнограф Курбанғали Халиди // *Советская этнография*. 1971. № 1. С. 100–101.

Мұқанов, 1980 – *Мұқанов С.* Абай Құнанбаев. Монография. Таңдамалы шығармалар: 16-томдық. Алматы: Жазушы, 1980. Т. 16. 391 б. 26–27-бб.

Мұхтар Әуезов, 2011 – *Мұхтар Әуезов* энциклопедиясы: ғылыми басылым / Бас ред.С.Қасқабасов; ред. алқасы Б.М. Майтанов, Н.Е. Ақбай, Р. Әбдіғұлов т.б. Алматы: Атамұра, 2011. 688 б.

Насыров, 2023 – *Насыров М.* Семейде Абай ұстазы Риза ат-дин ибн Уалидтің зираты табылды. Казинформ. 2023. 10 тамыз. URL: https://kaz.inform.kz/news/semeyde-abay-ustazy-riza-at-din-ibn-ualidin-ziraty-tabyldy_a4099580/

Смагулов, 2025 – *Смагулов Н.А.* Шәкәрім Құдайбердіұлының фикһи көзқарастарының қалыптасу негіздері («Мұсылмандық кітабы» еңбегі негізінде): Филос. док. (PhD) дис. Алматы, 2025. 174 б. 118–120-бб.

Сыдықов, 2013 – *Сыдықов Е.Б.* Шәкәрім. Алматы: Молодая гвардия, 2013. 272 б. 27–28-бб.

Халиди, 2014 – *Халиди Қ.* Тауарих хамса (бес тарих): тауарих-и хамса-йи шарки (Шығыстың бес елінің тарихы). Ауд.: Б. Төтенаев, А. Жолдасов. Астана, 2014. 286 б.

Шаблей, 2020 – *Шаблей П.С.* История татарской общины Семипалатинска // *Историческая этнология*. 2020. Т. 5. № 1. С. 79–80.

References

Auezov, 2023 – *Auezov M.O* Abaj zholy: roman-epopeya [The Path of Abai: a novel-epic]. Book 1. Almaty: Writer. 2023. 373 p. [in Kazakh]

Bekhozhin, Smailov, 1940 – *Bekhozhin H., Smailov S.* Abaj: syn-biogratiyalyk materialdar [Abay: critical biographic materials]. Alma-Ata: Kazakh state, 1940. 48 p. [in Kazakh]

Bukeikhanov, 1907 – *Bukeikhanov A.* Abaj (Ibragim) Kunanbaev (Nekrolog) [Abay (Ibrahim) Kunanbayev (Obituary)]. *Notes of the Semipalatinsk sub-department of the West Siberian Department of the Imperial Russian Geographical Society*. Release III. Semipalatinsk: P. Plesheev and K., 1907. Pp. 1–8.

Frank, Usmanov, 2001 – *Frank Allen J., Usmanov Mirkasyim A.* Materials for the Islamic History of Semipalatinsk: Two manuscripts by Ahmad-Wali al-Qazani and Qurban Ali Khalidi, ANOR 11. Berlin, 2001. 145 p. [in English]

Jurtbay, 2016 – *Jurtbay. T.* Kurbangali Halididin gylimi omiri [The scientific life of Kurbangali Khalidi]. *Library Bulletin*. 2016. № 5. Pp. 6–7. [in Kazakh]

Karmysheva, 1971 – *Karmysheva J.H.* Kazhastanskij istorik-kraeved i etnograf Kurbangali Halidi [Kazakh historian, local historian and ethnographer Kurbangali Khalidi]. *Soviet Ethnography*. 1971. № 1. Pp. 100–101. [in Russian]

Khalidi, 2014 – *Khalidi K.* Tauarih hamsa (bes tarih): tauarih-i hamsa-ii sharki (Shygystyn bes elinin tarihy) [Tovarikh Hamsa (five stories): tovarikh-I Hamsa-Yi Sharki (five stories of the country)]. Translated by B. Totenaev, A. Zholdasov. Astana. 2014. 286 p. [in Kazakh]

Mukanov, 1980 – *Mukanov S.* Abai Kunanbaev [Abai Kunanbaev]. Monograph. Selected works: in 16 vol. Almaty: Writer. 1980. vol. 16. 391 p. Pp. 25–26. [in Kazakh]

Mukhtar Auezov, 2011 – *Mukhtar Auezov* ensiklopediyasy: gylimi basylym [Mukhtar Auezov's encyclopedia: scientific publication]. Ed. by S. Kaskabasov; ed. b. by B.M. Maitanov, N.E. Akbai, R. Abdigulov et al. Almaty: Atamura Publishing House, 2011. 688 p. [in Kazakh]

Nasirov, 2023 – *Nasirov M.* The cemetery of Abai Riza's teacher At-Din ibn Walid was discovered in Semey. Kазинформ. 2023. 10 august. URL: https://kaz.inform.kz/news/semeyde-abay-ustazy-riza-at-din-ibn-ualidin-ziraty-tabyldy_a4099580/

Shabley, 2020 – *Shabley P.S.* Istoriya tatarskoj obshchiny Semipalatinska [The history of the Semipalatinsk Tatar community]. *Historical ethnology*. 2020. Vol. 5. № 1. Pp. 79–80. [in Russian]

Smagulov, 2025 – *Smagulov N.A.* Shakarim Kudajberdiulynyn fikhi kozkarastarynyn kalyptasu negizderi («Musylmandyk kitaby» enbegi negizinde) [Fundamentals of the formation of Fiqh views of Shakarim Kudaiberdievich (based on the work of the Muslim Book)]. Diss. of doc. (PhD). Almaty. 2025. 174 p. Pp. 118-120. [in Kazakh]

Sydykov, 2013 – *Sydykov E.B.* Shakarim [Shakarim]. Almaty: Molodaya Gvardiya Publ., 2013. 272 p. Pp. 27–28. [in Kazakh]

Zhamashev, Yeleusyzbayeva, 2023 – *Zhamashev A., Yeleusyzbayeva N.* Shygystyn zangar tulgasy – Kurbangali Halidi [Great personality of the East – Kurbangali Khalidi]. Collection of scientific and educational articles of the IV International Scientific and educational methodological conference «Globally Interconnected: New Opportunities and Challenges for Sustainable Development». Almaty: Kazakh University. 2023. Pp. 270–272. [in Kazakh]

Zhirenshin, 1959 – *Zhirenshin A.* Abai zhane orystyn uly oishyl demokrattary [Abai and the great Russian thinking democrats]. Almaty: Kazakh State. 1959. 270 p. [in Kazakh]

Zhiyrma tomdyk, 1985 – *Zhiyrma tomdyk* shigarmalar zhinagy [Collected works in twenty volumes]. Academy of Sciences of the Kazakh SSR. Institute of literature and art named after M.O. Auezov. Almaty: Writer. 1985. Vol. 18. 390 p. [in Kazakh].

МАЗМҰНЫ/ СОДЕРЖАНИЕ/CONTENT
ОТАН ТАРИХЫ. 2025. Т. 28. № 4

<i>Uryustyumova A., Sadvakassova Zh., Omurova Zh.</i> KAZAKHSTAN–KYRGYZSTAN CULTURAL DIPLOMACY (2015–2025): THE ROLE OF TURKSOY AND OTHER CULTURAL PLATFORMS.....	990
<i>Sailaubaeva A.K., Zhumatai S.</i> THE ROLE OF THE AKHMET RIZA MADRASAH IN THE EDUCATIONAL AND ENLIGHTENMENT ACTIVITIES OF THE SEMEY REGION.....	1000
<i>Akshanova A.M., Otepova G.E., Kabidenova Zh.D.</i> NATIONAL PERSONNEL POLICY IN THE PAVLODAR REGION UNDER THE FUNCTIONAL NORM OF KORENIZATSIIA (INDIGENIZATION).....	1009
<i>Kapassova G., Sadvakassova Zh., Kaliyeva K.</i> HISTORICAL FORMATION AND DEVELOPMENT TRENDS OF TOURISM IN THE ALAKOL AND ISSYK-KUL REGIONS: A COMPARATIVE ANALYSIS.....	1020
<i>Dossymova M.K.</i> THE GENERAL SITUATION OF THE OTTOMAN EMPIRE AND RUSSIA IN THE FINAL STAGES OF THE FIRST WORLD WAR.....	1033
<i>Baigabatova N., Abdrakhim M.</i> ADAPTATION CHALLENGES OF ETHNIC REPATRIATES IN POST-SOVIET KAZAKHSTAN: A HISTORICAL-CONTEXTUAL ANALYSIS.....	1050
<i>Dalayeva T., Idrissova A.</i> VISUAL SYMBOLISM OF ECONOMIC HISTORY IN TEXTBOOKS ON THE MODERN HISTORY OF KAZAKHSTAN (SECOND HALF OF THE 20TH–EARLY 21 CENTURIES).....	1063
<i>Sadvakassova Zh., Kapassova G.</i> KAZAKHSTAN KYRGYZ AND KYRGYZSTAN KAZAKHS: ETHNODEMOGRAPHIC TRANSFORMATION AND MIGRATION IN THE FIRST DECADE OF INDEPENDENCE.....	1080
<i>Zhussip S.A., Nurpeisov Y.K., Maslov Kh.B.</i> ALASH ORDA'S SOVEREIGN FOREIGN POLICY: NEGOTIATIONS WITH THE CZECHOSLOVAK DELEGATION (1918-1920).....	1091
<i>Токашева А.Н., Жуманова А.З.</i> 1944 ЖЫЛҒЫ БҚП(Б) ОРТАЛЫҚ КОМИТЕТІНДЕГІ ТАРИХШЫЛАР КЕҢЕСІ: КЕҢЕС ТАРИХНАМАСЫНДАҒЫ ИДЕОЛОГИЯЛЫҚ БАҒЫТ.....	1107

- Сулейменова А.Т.**
РЕСПУБЛИКАЛЫҚ БАҚЫЛАУ КОМИССИЯЛАРЫНЫҢ ҚҰЖАТТАРЫ ҚАЗАҚСТАНДА
1925–1933-ЖЫЛДАРЫ ЖҮРГІЗІЛГЕН НАУҚАНДАРДЫ
ЗЕРТТЕУДІҢ ТАРИХИ ДЕРЕККӨЗІ РЕТІНДЕ.....1117
- Абсаликов А.А., Бисенова Г.А.**
ИСТОРИЧЕСКИЕ ИСТОЧНИКИ О КОК ОРДЕ (СИНЕЙ ОРДЕ) И АК ОРДЕ
(БЕЛОЙ ОРДЕ): ПРОБЛЕМЫ ЛОКАЛИЗАЦИИ И РЕКОНСТРУКЦИИ
В ИСТОРИКО-ГЕОГРАФИЧЕСКОМ КОНТЕКСТЕ.....1136
- Молдин Б.А., Мәден А.Т.**
XX ҒАСЫРДЫҢ 20-30 ЖЫЛДАРЫНДАҒЫ ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ
ХАЛЫҚ НАРАЗЫЛЫҚТАРЫ МЕН КӨТЕРІЛІСТЕРІ МӘСЕЛЕСІНЕ
ТАРИХНАМАЛЫҚ ШОЛУ.....1148
- Бейсенбаева Г.К., Касенова А.Д., Богенбаева А.К.**
ПОЛЕВЫЕ АРХЕОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ ДЛЯ ШКОЛЬНИКОВ.....1166
- Рахметова Ә., Сарсембаева Г.**
ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ДЕМОГРАФИЯЛЫҚ ДАМУДЫҢ ЖАҢА
БАҒЫТТАРЫ (2021–2025 жж.).....1177
- Есназарова З.Б.**
АДМИНИСТРАТИВНО-ТЕРРИТОРИАЛЬНОЕ И СОЦИАЛЬНО-
ДЕМОГРАФИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ ГОРОДОВ
КАРАКАЛПАКСТАНА. 1873–1926 гг.....1189
- Базарбаев К., Амирбек А., Акдениз Э.**
XX ҒАСЫР БАСЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ЗИЯЛЫЛАРЫНЫҢ ҚОҒАМДЫҚ-
САЯСИ САНАСЫНДАҒЫ ТҮРКИЯ ФАКТОРЫ.....1205
- Шолахов М.Г., Алтысбес М.А.**
РЕФОРМЫ ЖАНГИР-ХАНА.....1215
- Мамраймов С.Д.**
1937 ЖЫЛҒЫ №00447 БҰЙРЫҚ ЖӘНЕ ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ
КЕҢЕСТІК РЕПРЕССИЯЛЫҚ АППАРАТТЫҢ
ҚҰРЫЛЫМДЫҚ-ИНСТИТУЦИОНАЛДЫҚ ТЕТІКТЕРІ.....1230
- Ескалиев С.А., Айтенов Ж.К.**
КОММУНИСТІК ПАРТИЯ МЕН КЕҢЕСТІК МЕМЛЕКЕТТІЛІК:
ТОТАЛИТАРЛЫҚ ЖҮЙЕНІҢ ИНСТИТУЦИОНАЛДЫҚ ЭВОЛЮЦИЯСЫ
(ТАРИХИ АСПЕКТ).....1245
- Сағнайқызы С., Сартаев С.А., Нусунбаева С.А.**
КОРРУПЦИЯ И ПОЛИТИЗАЦИЯ: ОТРАЖЕНИЕ ТРАНСФОРМАЦИИ
ПРАВООХРАНИТЕЛЬНОЙ СИСТЕМЫ КАЗАХСКОЙ АССР НА СТРАНИЦАХ
ГАЗЕТЫ «ЕҢБЕКШІ ҚАЗАҚ» (КОНЕЦ 1920-х – НАЧАЛО 1930-х ГОДОВ).....1260

- Қуаныш С.О., Айдосынова Г.Ж., Мурзаходжаев Қ.М.**
АТЫРАУ Өңіріндегі қуғын-сүргін: өлім жазасына
кесілген дін өкілдері.....1271
- Хайдаров Т.Ф., Бейсембаева А.Р.**
XIV ғасырдың екінші жартысында жошы ұлысында
болған індет.....1284
- Тулбаев Д.Ж., Симтиков Ж.К.**
Қазақ халқының тарихындағы тілдің әлеуметтік рөлі.....1293
- Ашимова У.А., Қалшабаева Б.К.**
Қазақ әйелдерінің дәстүрлі киіміндегі трансформациялық
үрдістер: мәдени жад пен ұлттық бірегейлік түйісінде.....1304
- Kabuldinov Z.Y., Mussabalina G., Beisembayeva A.**
KAZAKH–OIRAT RELATIONS IN THE CONTEXT OF REGIONAL
TRANSFORMATIONS IN CENTRAL ASIA (15th – EARLY 17th CENTURIES).....1319
- Ерғабылов А.Е.**
Жетісу және Іле алабындағы ортағасырлық қалалардың
зерттелуіндегі кейбір өзекті мәселелер
(1991-2023 жж. зерттеулер негізінде).....1331